

Voorwoord

Piet Lombaerde

Redactievoorzitter

Antwerpen indoor en outdoor! In deze HistoriANT laveren we van exquise interieurs van rijke huismussen naar gronden en huizen binnen en buiten de stad... tot in de Antwerpse Kempen.

Dit jaarboek presenteert het themadossier van kunstverzamelingen in de zestiende en zeventiende eeuw in Antwerpen. Als inleiding hierop wordt het belang van boedelinventarissen centraal gesteld voor de studie van kunstwerken in de Antwerpse woningen. Vanuit Spanje werd de eerste bijdrage van dit dossier aangereikt. Op basis van een zeventiende-eeuwse veilingcatalogus aldaar bewaard, is een reconstructie gemaakt van de kunstcollectie van Francisco Marcos de Velasco, gouverneur van de citadel van Antwerpen van 1679 tot 1693. Hoewel deze speurtocht hypothetisch blijft, wordt getracht om de kunstwerken en objecten aan de belangrijkste vertrekken van het interieur van zijn paleis in de citadel te linken.

Daarna volgt een bijdrage over drie zeventiende-eeuwse schilderijen met afbeeldingen van volgestouwde *constcamers*. Na diepgaand onderzoek op basis van archivalia is achterhaald dat zij gerelateerd kunnen worden aan twee beroemde opdrachtgevers. Het eerste schilderij was eigendom van de Antwerpenaar Pierre Roose, voorzitter van de Raad van State van de Zuidelijke Nederlanden, en stelt zijn collectie voor; de twee andere hoorden toe aan Cornelis de Bie, notaris en auteur van *Het Gulden Cabinet*.

Als meest prestigieuze luxemeubel in de eigentijdse *constcamers* verdient de befaamde Antwerpse kunstkast of het *cantoor* extra aandacht. In een afzonderlijke bijdrage wordt een tot nu onbekend *cantoor*, belijmd met schildpadschelp en versierd met geschilderde taferelen van Peter van Lint, volledig gestript. Een diepteanalyse van de afgebeelde scènes leverde een rits van iconografische bronnen op die als inspiratie dienden voor de voorstellingen op deze kunstkast. Meesters als Pieter Paul Rubens en in mindere mate Maarten de Vos, naast tal van eigen tekeningen en schilderijen van Van Lint zelf, stonden model voor deze puzzel aan voorstellingen in miniatuur.

Naar gewoonte verwent het jaarboek de lezer met een aantal uiteenlopende historische artikels over deelaspecten van de geschiedenis van de Scheldestad.

Nieuwe informatie over het uitzicht van de Nieuwstad komt naar voren in een bijdrage over weinig gekende iconografie van Antwerpen uit de zestiende eeuw. De focus ligt op een minder gekend stadsdeel, namelijk de zone van het zogenaamde *Cruyphol*, gelegen tussen de Rode Poort en de daarop volgende Slijkpoort naar het noorden toe. Op basis van twee tekeningen van Gillis Mostaert en een schets van de Meester van de Kleine Landschappen wordt een aantal gebouwen minutieus geïdentificeerd, waardoor dit stadsdeel tot leven komt. Een aansluitende hamvraag betreft de locatie in dit gebied van de nieuw aangelegde Spaanse omwalling ten overstaan van de middeleeuwse omwalling en de vraag waarom beide niet eenzelfde tracé volgden.

Doorgaans handelen de onderwerpen van het jaarboek *uitsluitend* over een historisch Antwerps onderwerp. Een artikel over de Franse linie, opgetrokken tijdens de Spaanse Successieoorlog (1701-1713) in onze gewesten, treedt *out of the box* en gaat even buiten de stadsgrenzen tot in de Antwerpse Kempen. Er wordt uitgezoomd tot op een mesoniveau in de geschiedschrijving, omdat Antwerpen in haar geschiedenis regelmatig deel uitmaakte van uitgebreide versterkingswerken die zich ver buiten de stadsgrenzen uitstrekten. Hier ligt de klemtoon op een verdedigingslinie in aarde, die zich vanaf Knokke over het noorden en oosten van Antwerpen tot vlakbij Namen uitstreckte.

Na deze bijdrage wordt een tijdssprong gemaakt naar eind negentiende en begin twintigste eeuw: de belle époque. Het uitgebreid artikel voert een queeste naar de vraag waarom tijdens de bouwwoede rond de eeuwwisseling zo gretig gebruik werd gemaakt van het graniet als polychrome siersteen. Dit was eigenlijk niet normaal omdat dit stollingsgesteente niet in de Belgische bodem voorkwam en tegen hoge kosten moest worden ingevoerd uit het buitenland. Onderzoek wordt niet alleen opgezet naar het gebruik van polychroom graniet in de Antwerpse gebouwen langsheen de nieuwe Leien en langs de Meir in het bijzonder, maar ook naar de handelspraktijken die ermee gepaard gingen.

Zoals in elk jaarboek van het Genootschap voor Antwerpse Geschiedenis sluiten we met een aantal kroniekstukken aan bij de actualiteit en worden in kort bestek nieuwe onderzoekbevindingen meegedeeld.

Als eerste kort stuk staat een tot heden onbekend archiefdocument uit het stadsarchief in het licht, dat betrekking heeft op het programma en de uitvoering van de Blijde Inkomst van kardinaal-infant Ferdinand in 1635 in Antwerpen. Het aandeel van Rubens zou hierin een meer bescheiden rol gespeeld hebben dan tot nog toe wordt aangenomen. Wel handelt dit archiefstuk enkel over de Filips- en Ferdinandbogen.

In een volgende kroniek worden in ‘coronatijden’, waar de gebruikers van het FelixArchief hoofdzakelijk online dienen te werken, verschillende nuttige sites van het stadsarchief opgesomd en besproken. Digitalisering van inventarissen en archiefbestanden is dan ook een van de grote troeven van het stadsarchief.

Naar aloude gewoonte worden dan bondig de activiteiten van het Genootschap voor Antwerpse Geschiedenis in 2020 overlopen. Neusje van de zalm was het vervangen van de traditionele lezingen wegens de corona-epidemie door *webinars*, die bovendien een groot succes kenden. Gelukkig kon daarvoor nog de nocturne van de nieuwjaarsreceptie 2020 in het Vleeshuis georganiseerd worden. Verder is een nieuwe website van het Genootschap gelanceerd en het jaarboek 2020 verscheen mooi op tijd en werd ook met een *webinar* voorgesteld.

Het jaarboek rondt af met een overvloedig overzicht van de talrijke verwezenlijkingen binnen het departement onroerend erfgoed van de stad Antwerpen. De *Europa Nostra Award 2020* werd voor restauratie van de portiek en het tuinpaviljoen van het Rubenshuis toegekend. De jury prees in het bijzonder de glazen luifel boven de portiek. Belangrijk was ook de inventarisatie van de historische winkelinterieurs binnen de stadskern van Antwerpen, met twee uitschieters die voor bescherming in aanmerking komen: de Ganterie Boon en het Juweliershuis Ruys. Opmerkelijk was ook de screening van parochiekerken naar hun erfgoedwaarde. Zestien werden er weerhouden voor bescherming. Twee uitzonderlijke restauraties van monumenten vervoegen vandaag het rijke patrimonium van de Scheldestad: de ijzeren hangbrug in het stadspark, in 1867 door de beroemde Duitse tuin- en landschapsarchitect Eduard Keilig ontworpen, en het Zomerlokaal van de toenmalige *Société Royale d’Harmonie d’Anvers*, in 1865 opgetrokken naar het ontwerp van architect Pieter Dens. Verdere restauraties, zoals die van het graf van stadsarchivaris Pieter Génard in het begraafpark Sint-Fredegandus in Deurne, worden uitvoerig toegelicht. Wat het uitgebreid archeologisch onderzoek betreft, geven we enkele sprokkelingen voor 2020: het opgraven van de middeleeuwse hofstee ‘Hof ter Elst’, talrijke blootleggingen van het Antwerpse verleden naar aanleiding van de heraanleg van de Scheldekaaien en de opgedoken relictten van de citadel naar aanleiding van de bouw van twee ondergrondse parkeergarages aan de Zuiderdokken.